

C80 – CUL9

VLAAMS PARLEMENT

Zitting 2005-2006

8 december 2005

HANDELINGEN

COMMISSIEVERGADERING

COMMISSIE VOOR CULTUUR, JEUGD, SPORT EN MEDIA

INHOUD

Vraag om uitleg van mevrouw Michèle Hostekint tot de heer Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel, over maatregelen ter bescherming van het roerend kerkelijk erfgoed in Vlaanderen

1

Voorzitter: de heer Dany Vandenbossche

Vraag om uitleg van mevrouw Michèle Hostekint tot de heer Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel, over maatregelen ter bescherming van het roerend kerkelijk erfgoed in Vlaanderen

De voorzitter: Mevrouw Hostekint heeft het woord.

Mevrouw Michèle Hostekint: Mijnheer de minister, u zult het met me eens zijn dat het patrimonium van kerken een belangrijk onderdeel vormt van ons cultureel erfgoed. Dit erfgoed is zeer omvangrijk. Het is de materiële weerslag van het collectieve geheugen en het rijke verleden van Vlaanderen.

Toch zijn er de afgelopen jaren steeds meer signalen dat dit lokale kunstbezit in niet onaanzienlijke mate is verminderd. Blijkbaar verhuist dit groten-deels naar Amerika omdat de Amerikanen gek zijn op onze biecht- en preekstoelen, enzovoort. Die zaken worden hier massaal opgekocht, in containers opgeslagen en opgestuurd. Mensen zetten dat soort spullen gewoon in hun living, biechtstoelen worden omgebouwd tot telefooncellen, die dan in hotelloobby's terecht komen.

De afgelopen decennia werden heel wat inboedels van kloosters opgekocht. Ook de pastorieën werden zorgvuldig opgeruimd. Tegenwoordig zijn kerkspullen dan ook steeds moeilijker te vinden. Blijkbaar is er ook interesse vanuit het Oostblok en China. Dat blijkt trouwens als je op internet kijkt: op eBay worden heel vaak kerkzaken te koop aangeboden. Ik ben niet zo'n kenner van de priesteropleiding, maar blijkbaar wordt daar nu wel aandacht aan besteed. Priesters worden ook opgeleid om het patrimonium te beschermen en in stand te houden.

Mijnheer de minister, bestaat er een inventaris van het roerend kerkelijk erfgoed in Vlaanderen? Zo ja, welke evolutie is er gedurende het afgelopen decennium geweest? Is er een procedure voor de verkoop van kerkspullen en zo ja, wie draagt hierin welke verantwoordelijkheid? Bent u bereid een initiatief te nemen om het roerend kerkelijk erfgoed beter te beschermen? Is er in dit verband reeds contact opge-

nomen of overleg gepleegd met de kerkelijke overheden?

De voorzitter: De heer Arckens heeft het woord.

De heer Erik Arckens: Mijnheer de voorzitter, het gaat inderdaad om een zeer prangend probleem. Als we alles op zijn beloop laten, zal het roerend kerkelijk erfgoed in Vlaanderen vertrekken naar andere werelddelen. Toch moet de zaak ook worden bekeken vanuit juridisch oogpunt. Mevrouw Hostekint, in de voorlaatste paragraaf van uw vraag staat dat gewijde dingen niet mogen worden verkocht: dat mag alleen gebeuren met eigendommen van de kerkfabriek. Wat dat betreft, had u een beetje meer uitleg moeten geven, want het probleem is nogal ingewikkeld.

Voor zover ik weet, heeft een kerkfabriek niets met de kerk te maken, maar is ze een publiekrechtelijke rechtspersoon. In dit scenario is er ruimte voor de overheid om regulerend op te treden. Wat de eigen goederen van de kerk betreft, die meestal de facto eigendom zullen zijn van een vzw, is het natuurlijk zeer delicaat om regels op te leggen. Men kan een vzw immers niet verbieden zijn vermogen te optimaliseren of in geld om te zetten om een liefdadig doel te financieren. Dezelfde opmerking geldt uiteraard ook voor het patrimonium van kloosterorden. Meestal hebben ze hun patrimonium in een vzw ondergebracht. Bij de pastorieën ligt het probleem anders: meestal, maar niet altijd, zijn ze eigendom van de gemeente.

De vraag van mevrouw Hostekint is terecht. Om daar een sluitend antwoord op te vinden, is echter een zeer complexe regelgeving vereist. Daarbij zal vanzelfsprekend rekening moeten worden gehouden met de belangen van privaatrechtelijke eigenaars, de vzw's, de gemeenten en soms ook nog privé-persoonen. Het kan in dat laatste geval bijvoorbeeld gaan om een pastoor die een mooi altaarstuk, dat van hem is, in de kerk heeft neergezet. Daarbij komt nog dat sinds de Franse Revolutie talloze kerkschatten op volkomen legale wijze in privé-bezit zijn overgegaan. Elke beperking van de mogelijkheid tot verkoop is in die optiek een aantasting van het eigendomsrecht van deze personen. Ook hier zal men zeer omzichtig tewerk moeten gaan.

Het opmaken van een inventaris met een duidelijke aanduiding van de eigenaar zou inderdaad een grote sprong voorwaarts zijn. Dat volstaat echter niet. Overleg met de kerkelijke overheden, het bisdom, de nationale verantwoordelijken van de verschillende kloosterordes, kan zeker geen kwaad.

De voorzitter: De heer Verstreken heeft het woord.

De heer Johan Verstreken: Mijnheer de voorzitter, de heer Vanackere zal straks het woord nemen. Wij steunen de vraag van mevrouw Hostekint, want we zien niet graag cultureel erfgoed verdwijnen. Mijnheer de minister, is hierover al overleg gepleegd met de heer Van Mechelen, minister van Monumenten en Landschappen? Ook daar zijn er mogelijk beschermde of nog te beschermen monumenten. De kerkelijke overheid heeft zelf al verscheidene initiatieven genomen. Bent u daarvan op de hoogte?

De voorzitter: De heer Vanackere heeft het woord.

De heer Steven Vanackere: Mijnheer de voorzitter, ik heb met aandacht de vraag van mevrouw Hostekint gelezen.

Het onderwerp dat ik wil aankaarten, gaat over de rol die het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur kan spelen in deze aangelegenheid.

Om geen zaken met elkaar te verwarren, moet er een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds voorwerpen die eigendom zijn van kerkfabrieken of van erkende parochiekerken die bestemd zijn voor de openbare eredienst – die voorwerpen zijn immers bij wet beschermd en kunnen niet worden vervreemd tenzij met toelating van de voogdijoverheden van de kerkfabrieken –, en anderzijds het patrimonium van voorwerpen die eigendom zijn van kloostergemeenschappen en andere kerkelijke instellingen. In dat laatste geval gaat het meestal om privé-bezit, en uiteraard kunnen die voorwerpen als zodanig worden behandeld, met uitzondering van de voorwerpen die werden opgenomen in een beschermingsdecreet omdat ze een geïntegreerd deel uitmaken van een beschermd monument. Die voorwerpen zijn niet vervreemdbaar, tenzij met toelating van de Vlaamse Gemeenschap.

Om toezicht uit te oefenen op de bestemming van het roerend patrimonium van abdijen, kloosters en andere kerkelijke instellingen, in het bijzonder van de instellingen die gesloten worden omdat dan moet worden nagedacht over het lot van sommige voor-

werpen, hebben de Vlaamse bisschoppen, samen met de overkoepelende organisaties van de mannelijke en vrouwelijke kloosterlingen VHOB en URB, het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur, of het CRKC, opgericht. Het centrum heeft tot doel enerzijds een wetenschappelijke inventaris van de inboedel op te maken en anderzijds bij het sluiten van instellingen, advies te geven over wat zeker moet worden bewaard, wat kan worden herbestemd en wat kan worden verkocht.

De voorzitter: Conform een resolutie van mevrouw Van Cleuvenbergen, wil ik u vragen waar de afkortingen precies voor staan.

De heer Steven Vanackere: VHOB en URB zijn de overkoepelende organisaties voor respectievelijk de mannelijke en de vrouwelijke kloosterlingen. Het zijn de Vereniging van Hogere Oversten van België vzw en de Unie van Religieuzen van België.

Het CRKC heeft de voorbije jaren hulp geboden aan tientallen instellingen. In de depots van het centrum zitten ongeveer 12.000 voorwerpen die het bewaren waard zijn en die ooit ter beschikking kunnen worden gesteld van een eventueel op te richten museum voor het religieuze leven in Vlaanderen.

Natuurlijk worden tal van minder waardevolle voorwerpen aangeboden. Veel van die voorwerpen kunnen onmogelijk worden bewaard. Heel wat instellingen dateren uit de periode 1850-1950, en heel wat liturgische voorwerpen zijn massaproducten. Ze hebben enkel een waarde voor de vele verzamelaars.

Het CRKC moet het voor zijn werking stellen met de bijzonder beperkte middelen die de Vlaamse kerkelijke overheid ter beschikking stelt. Het centrum zou zijn werking graag vergroten, maar daarvoor is een recurrente financiering door de overheid dringend nodig. Ik ben erg tevreden dat de problematiek wordt aangekaart in een vraag die het kerkelijke aspect overstijgt en dat er wordt gesteld dat de Vlaamse Gemeenschap het zich niet kan permitteren dat een stuk van het patrimonium verdwijnt. Dat heeft tot gevolg dat de Vlaamse Gemeenschap een stuk van de verantwoordelijkheid op zich moet nemen. Bovendien moeten we zakelijk zijn en aanvaarden dat een pak voorwerpen waarschijnlijk bij verzamelaars terecht komt omdat ze geen uitzonderlijke waarde hebben.

Tijdens de vorige regeerperiode heeft het kabinet van toenmalig minister Van Grembergen een werkgroep

Kerkelijk Patrimonium opgericht met vertegenwoordigers van de burgerlijke en de kerkelijke overheid. Deze problematiek werd er besproken. Sinds het aantreden van de huidige Vlaamse Regering werd de werkgroep echter niet meer samengeroepen. Nochtans was het een geschikt platform om deze problematiek in alle openheid te bespreken.

Mijnheer de minister, u hebt me de loftrumpet over het CRKC horen steken. Voorziet u in het Erfgoeddecreet in een subsidiëring van de reguliere werking van het CRKC, niet als projectsubsidie, maar in de vorm van een structurele subsidie voor de werking van de instelling of voor het opstarten van een echt museum? Is het niet wenselijk de werkgroep Kerkelijk Patrimonium die uw voorganger in het leven riep, opnieuw samen te roepen om deze problematiek duidelijk te bespreken?

De voorzitter: Minister Anciaux heeft het woord.

Minister Bert Anciaux: Mijnheer de voorzitter, dames en heren, eerst en vooral moet er een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen het kerkelijk erfgoed met een publiekrechtelijk karakter en dat met een privaatrechtelijk karakter. Niet enkel het burgerlijk recht, maar ook het kerkelijk recht is vaak van toepassing.

Publiekrechtelijk is het erfgoed dat zich bevindt in de parochiekerken die officieel erkend zijn. Deze voorwerpen zijn in principe eigendom van de kerkfabriek, behoren tot het publieke domein en zijn onvervreemdbaar. Elke kerkfabriek is wettelijk verplicht een inventaris bij te houden van haar roerend patrimonium. In het privaatrechtelijk deel zit het erfgoed dat zich in kloosters, abdijen en andere kerkelijke instellingen bevindt. De voorwerpen zijn privé-bezit.

Het aspect van het canoniek recht is toch van een andere aard. Het gaat daarbij om gewijde voorwerpen. Alleen al door dat feit mogen ze volgens het canoniek recht niet worden vervreemd. Op zich heeft dat echter niets te maken met de privaaf- of publiekrechtelijke vervreemdbaarheid of onvervreemdbaarheid. Ik denk ook niet dat elk gewijd voorwerp wordt geïnventariseerd.

Er bestaat geen omvattende en uitgebreide inventaris van het publiekrechtelijk roerend kerkelijk erfgoed in Vlaanderen. Voor de publiekrechtelijke kerkelijke instellingen bestaat een overzichtswerk, opgesteld door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatri-

monium, dat vooralsnog een federale wetenschappelijke instelling is. Het werk heet 'Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen', Brussel, 1967-1984. Deze inventaris is onder meer raadpleegbaar via www.kikirpa.be. De afkorting staat voor 'Koninklijk Instituut voor Kunstpatrimonium Inventaris Religieus Patrimonium'.

De provincies hebben, conform het decreet van 7 mei 2004 'betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten', een toezichthoudende functie op de kerkfabrieken en dus ook op de inventarissen die ze opmaken en actualiseren. Deze inventarissen zijn kwalitatief wisselend van niveau. Verscheidene provinciale besturen spanden zich in om, onder meer op basis van het overzichtswerk van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, het roerend cultureel erfgoed van kerkfabrieken in kaart te brengen. Het recente decreet van 7 mei 2004 betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten bepaalt dat de kerkfabriek een inventaris moet opmaken. Dat decreet valt onder de bevoegdheid van de minister van Binnenlandse Aangelegenheden. Ook een aantal steden en gemeenten hebben zich de jongste jaren toegelegd op het aanvullen en opstellen van inventarissen van roerend kerkelijk erfgoed.

Er bestaat evenmin een algemene inventaris van het privaatrechtelijk roerend kerkelijk erfgoed. Door de vergrijzing en de afname van het aantal religieuzen in Vlaanderen is voor dit specifieke erfgoed de nood aan inventarisatie erg groot. In 1997 werd dan ook het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur vzw, het CRKC, opgericht op initiatief van de vijf Vlaamse bisdommen, de Vereniging van Hogere Oversten van België vzw, de Unie van Religieuzen van België, de Vereniging van Vlaamse Norbertijnenabdijen en de Katholieke Universiteit Leuven. Het stelt zich onder meer tot doel het kunst- en cultuurhistorisch kerkelijk en religieus erfgoed in Vlaanderen in stand te houden en te valoriseren.

Sinds januari 2004 zijn er binnen het CRKC twee afdelingen actief: het Forum Kerkelijke Archieven Vlaanderen en de Cel Roerend Kerkelijk Erfgoed. Het Forum Kerkelijke Archieven Vlaanderen wordt gesubsidieerd binnen het Archiefdecreet als cultureel thema-archief. De structurele subsidie voor de periode 2004-2007 bedraagt jaarlijks ruim 173.000 euro. Het brengt de archieven van de privaatrechtelijke kerkelijke instellingen in kaart. De Cel Roerend Kerkelijk Erfgoed wordt projectmatig gesubsidieerd

binnen het Erfgoeddecreet. Binnen deze cel worden onder meer belangrijke initiatieven ontwikkeld op het vlak van de inventarisatie van het roerend kunst- en cultuurpatrimonium van deze instellingen. Momenteel zijn er reeds dertig volledige en vijftig deelinventarissen. De resultaten zijn raadpleegbaar via de website www.crkc.be. Het vooralsnog federale Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium stelde bovendien enkele inventarissen op van belangrijke religieuze instituten zoals abdijen.

U vroeg naar de procedure voor de verkoop van kerkgoederen. Ook hierbij bestaat er een verschil tussen publiekrechtelijke en privaatrechtelijke instellingen. Voor publiekrechtelijke kerkelijke instellingen geldt dat de goederen tot het openbaar domein behoren en dus onvervreemdbaar zijn. Privaatrechtelijke kerkelijke instellingen kunnen in principe zelfstandig beslissen om goederen te vervreemden, voor zover ze niet onderworpen zijn aan beschermende maatregelen.

Kerkelijke gebouwen kunnen beschermd zijn als monument of stads- en dorpsgezicht. Het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van Monumenten en Stads- en Dorpsgezichten is een bevoegdheid van de minister van Ruimtelijke Ordening.

Mijnheer Verstreken, de administraties plegen regelmatig onderling overleg. Dat was nog niet het geval op politiek niveau omdat er nog geen probleem is geweest dat politiek moest worden uitgeklaard.

Het decreet van 24 januari 2003 houdende bescherming van het roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang, het Topstukkendecreet, valt onder mijn bevoegdheid en vormt een wettelijk kader voor de bescherming van het belangrijkste roerend cultureel erfgoed, zowel in privé- als in overheidsbezit, dat omwille van zijn uitzonderlijke archeologische, historische, artistieke of wetenschappelijke betekenis voor de Vlaamse Gemeenschap in Vlaanderen bewaard moet blijven. Het Topstukkendecreet voorziet daartoe in de opstelling van een lijst van zeldzame en onmisbare voorwerpen en verzamelingen waarop het bijzondere beschermingsregime van het decreet van toepassing is.

Het bovenvermelde CRKC stelde in dat licht een proeflijst kerkelijk erfgoed op. Het CRKC adviseert de instellingen die ophouden te bestaan over het herbestemmen van haar patrimonium. Het roerend erfgoed kan worden opgenomen in het depot van het CRKC en later worden opgenomen in de collectie

van het Museum Parkabdij, het Museum voor Religieuze Kunst en Cultuur Vlaanderen in Leuven of in een ander depot of museum. Religieuze voorwerpen met een geringe waarde worden opgenomen in de lijst voor herbestemming. Kerkelijke instellingen, ook parochiekerken, die gebruik kunnen maken van dergelijke voorwerpen, kunnen dergelijke voorwerpen overnemen. Ten slotte worden ook de voorwerpen aangeduid die voor verkoop in aanmerking komen.

De financiële ondersteuning van het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur vzw, zowel binnen het Archiefdecreet als het Erfgoeddecreet, en de opstelling van een proeflijst kerkelijk erfgoed in het kader van het Topstukkendecreet geeft aan dat er binnen mijn bevoegdheid aandacht is voor de specificiteit van het kerkelijk roerend erfgoed en de mogelijk precarie situatie in het licht van vergrijzing en afname van het aantal religieuzen in Vlaanderen. In het kader van het Topstukkendecreet werkt het CRKC momenteel aan een proeflijst waarbij bijzondere aandacht wordt besteed aan kerkelijk erfgoed in privécollecties, meer bepaald in congregaties die de Franse Revolutie hebben overleefd en instellingen die dreigen uit te sterven. Aangezien er raakvlakken zijn met het onroerend erfgoed, dat een bevoegdheid is van de minister van Ruimtelijke Ordening, overlegt mijn administratie hierover op regelmatige basis met de administratie Monumenten en Landschappen.

Het is mogelijk om vanaf 2008 het CRKC of zijn twee afdelingen structureel mee op te nemen in het Archiefdecreet als een documentatiecentrum. Binnen het Erfgoeddecreet is dat op dit ogenblik niet mogelijk omdat het geen museum is. De opname in het Archiefdecreet zou echter een even goede oplossing bieden.

Mevrouw Hostekint, het gaat inderdaad om een belangrijk probleem. Gelukkig zijn er de afgelopen jaren een aantal zeer belangrijke initiatieven genomen. Er is nu een grotere bescherming. Het is lang niet meer zo dat alles zomaar kan worden weggehaald. De publiekrechtelijke problematiek is volledig geregeld, zelfs via inventarisaties. Het privaatrechtelijke deel wordt in sneltreinvaart aangepakt, zodat het interessante en zeer uitgebreide patrimonium en erfgoed voor het nageslacht wordt bewaard.

De voorzitter: Mevrouw Hostekint heeft het woord.

Mevrouw Michèle Hostekint: Mijnheer de minister, ik dank u voor uw verhelderend antwoord. Ik hoop dat er een schriftelijke neerslag volgt waarin de ver-

klaring van de afkortingen wordt gegeven. Het verheugt me in elk geval dat u aandacht hebt voor het probleem.

De voorzitter: De heer Arckens heeft het woord.

De heer Erik Arckens: Mijnheer de minister, het blijft een beetje onduidelijk. U maakt terecht het onderscheid tussen het publiekrechtelijke en het privaatrechtelijke gedeelte. Het is mij duidelijk wat het publiekrechtelijke gedeelte omvat. Ik heb begrepen dat het privaatrechtelijke gedeelte de vzw's zijn waar een groot deel van de kerkgoederen in zijn ondergebracht. Ook gemeenten en privé-personen vallen daaronder.

Minister Bert Anciaux: De gemeenten horen daar niet bij en de kerkfabrieken ook niet.

De heer Erik Arckens: In elk geval is het grootste gedeelte van de goederen ondergebracht in vzw's.

Minister Bert Anciaux: Dat geldt zeker voor het privaatrechtelijke gedeelte. Zelfs als we dat kerkelijk bekijken, zijn dat allemaal tijdelijke vzw's. Tijdelijk staat hier immers tegenover het eeuwige, dat begrijpt u wel.

De heer Erik Arckens: Hoe kunt u dan optreden tegenover die vzw's?

Minister Bert Anciaux: Het CRKC, dat gegroeid is vanuit de vijf bisdommen, heeft een soort zelfregulerende praktijk ingevoerd. Het centrum wordt via projecten door de overheid ondersteund. Er zijn ook gedragsregels opgesomd om deze voorwerpen te behandelen. Vaak gaat het om goederen die ter beschikking komen bij de stopzetting van instellingen of ordes of het sluiten van kerken.

De heer Erik Arckens: Zo'n vzw kan zich daar toch aan onttrekken?

Minister Bert Anciaux: Ja, dat is zo.

De heer Erik Arckens: Gebeurt dat ook werkelijk?

Minister Bert Anciaux: Enkele jaren geleden was er de zaak van de Rijke Klaren in Brugge. (*Opmerkingen*)

Ze bleken immers nogal rijk te zijn. Die excessen kunnen nog voorkomen, maar voor zover wij weten, beschikt de sector over een sterke zelfdiscipline.

De heer Erik Arckens: Dat is ook goed.

Minister Bert Anciaux: Ja, dat is het zeker en vast. Met het Topstukkendecreet kunnen we daar binnenkort op inspelen. Er wordt op het moment hard gewerkt aan de lijsten van de topstukken. De bescherming is vergelijkbaar met de beschermingsmaatregelen die in andere landen gelden. We hebben vele jaren achterop gelopen, maar we halen onze achterstand in. We kunnen dit niet doen voor elk voorwerp. Het gaat echt over wetenschappelijk goed gestoffeerde lijsten. Het zal ons nog enkele jaren kosten voor de lijst alomvattend is.

De heer Steven Vanackere: Er was hilariteit over de afkortingen. Ik ben echter blij dat de minister en de sprekers het belang en de ernst van dit onderwerp hebben onderstreept.

Mijnheer de minister, ik wil u bedanken voor uw verwijzing naar het Archiefdecreet. Wat het CRKC en de eventuele inpassing ervan in het Erfgoeddecreet betreft, mogen we niet vergeten dat er plannen bestaan om een museum op te richten dat onder andere die 12.000 stukken mee kan helpen valoriseren. Mocht men komen tot een soort museum van Vlaamse religieuze kunst, dan beschikken we over twee mogelijkheden voor het structureel ondersteunen van dit soort activiteiten. Ik dank u voor uw antwoord, mijnheer de minister.

Minister Bert Anciaux: We zijn daar volop mee bezig. Een van de oplossingen voor de herbestemming van het patrimonium door het CRKC is om die collectie tentoon te stellen of op te nemen in de Parkabdij te Leuven – het Vlaamse centrum of museum voor religieuze kunst en cultuur waar de heer Vanackere het over heeft. Dat zal volgens mij in de toekomst een steeds grotere rol spelen. Dat is een aangelegenheid van het Erfgoeddecreet.

De voorzitter: Het incident is gesloten.
